

KOVÁCS ESZTER*

Fiatalok politikához való viszonya a konszolidálódó demokráciában

Sólyom Andrea: *Erdélyi fiatalok politikai kultúrájáról*.
Beau Bassin: Globe Edit, 2018.

A nyolcvanas években született, a kilencvenes-kétezres években szocializálódott korosztályt Y generációként említik mind a köz-, mind az akadémiai nyelvben. A születési idő és életkori sajátosságok mentén elkülönített generációtípusokat¹ többnyire a technológiai fejlődéssel és annak hatásával, a szocializációval, a tanulással, a problémamegoldással, a nyelvhasználati stb. változásokkal, illetve a generációk közötti konfliktusokkal hozzák összefüggésbe. Románia- és Erdély-szerte a kilencvenes években szocializálódott fiatal generáció egy sor egyéb sajátossággal rendelkezik, mint nyugat-európai társaik. Az 1989 előtti romániai felnőtt társadalomhoz képest egy markánsan más társadalomfejlődési modellben szocializálódtak, ugyanis a '89 előtti diktatórikus rendszerről kevés érdemi tapasztalatuk van, vagy nincs is, illetve egy olyan rendszerbe kellett beilleszkedniük, amely még az átmenet sajátosságait, a változásokat, a bizonytalanságot, az instabilitást nyújtotta az élet szinte minden területén.

* A szerző a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori iskolájának hallgatója. E-mail: kovacs.eszter0519@gmail.com. Ez a publikáció az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú „Tehetségből fiatal kutató – A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” című projekt keretében jött létre.

¹ Eszerint létezik az X generáció, a digitális bevándorlók, a hatvanas-hetvenes években születettek. Az Y generáció tagjai a digitális benntültek, akik a nyolcvanas-kilencvenes években születettek. A Z generáció a Facebook-nemzedék, illetve itt van már az Alpha generáció, akik a 2010-től születettek.

Sólyom Andrea 1997 óta végez empirikus kutatásokat az ifjúság- és politikai szociológia területén. 2018-ban megjelent könyve arra vállalkozik, hogy az erdélyi, rendszerváltás után felnőtté vált generáció politikai kultúrájáról tegyen megállapításokat, azzal az igénnyel, hogy a vizsgált csoport mindennapi életvilágáról is többet mondjon. Az összehasonlító elemzésben két, az aktív állampolgárság szempontjából különböző csoportot vizsgál meg a szerző. Az egyik csoport a középiskolások, akik a politikailag felnőtté válás előtt állnak, az úgynevezett prepolitikai szakaszban. Jelen esetben székelyudvarhelyi utolsó éves középiskolásokról van szó, akik körében 2004-ben készített Sólyom egy felmérést. A másik az egyetemisták csoportja, akik potenciálisan aktív állampolgárok, ezt a csoportot pedig a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen hallgató román és magyar egyetemisták képezték, akik körében 2002-ben készített a szerző felmérést.

Sólyom Andrea a politikai kultúra alatt a politikai tájékozódást, a tájékozottságot, a véleményeket és a cselekvési mintákat érti, e négy tényező mentén elemzi a vizsgált populációt. A könyv öt fő fejezetből tevődik össze, melyből az első kettő az elméleti áttekintéssel és kérdésekkel foglalkozik. A harmadik fejezet a vizsgált csoportok társadalmi hátterét taglalja; a negyedik fejezet az empirikus vizsgálatot foglalja magában, illetve az ötödikben az eredmények összegzésére és értelmezésére, további megállapításokra kerül sor.

A kutatás fő motivációja, hogy ne csak elméleti szinten foglalkozzon a politikai kultúra fogalmával, hanem a szakirodalmi és az empirikus adatok alapján egy új modellt állítson fel, amely tükrözi a romániai sajátosságokat. A normatív szemléletmód helyett egy kognitív, analitikus szemléletmód mentén való vizsgálódás a cél, továbbá az, hogy feltárja az etnikai hasonlóságokat és különbségeket az aktív állampolgárságú fiatalok között.

A kutatás főbb kérdései az erdélyi fiatalok politikához való viszonyára irányulnak, a politikai kultúra elemeire,² arra, hogy az életvilág hogyan kapcsolódik össze a politikával. (20.) A szakirodalomban pro és kontra érvek vonatkoznak a politikai kultúrát

² Almond és Verba szerint a politikai kultúra meggyőződések, expresszív szimbólumok és értékek rendszeréből áll, amely szubjektív orientációt nyújt a politikához. Egy másik megközelítés szerint egy társadalom politikai kultúrája az, ahogyan egy politikai rendszer internalizálódik a társadalom kognitív, affektív, értékelő orientációiban. (29.)

kutató kvalitatív és kvantitatív elemzésekre. Súlyom tanulmánya egy kvantitatív kutatáson alapszik, amely 2002-ben és 2004-ben ugyanazzal a mérőeszközzel célozza meg a vizsgálni kívánt csoportotokat.³ A szerző amiatt találja elengedhetetlennek a két különböző életkori sajátosságokkal bíró csoport ugyanazon mérőeszközökkel való vizsgálatát, hogy megtudja, a különböző fejlődéslélektani szakaszokra milyen politikaképek és viszonyulási minták jellemzőek. (23.) A mélyinterjú módszerrel elkerülhetőek a normatív, statikus megállapítások, azonban Súlyom a kvantitatív kutatás mellett döntött, mivel az utóbbi évtizedekben a politikai kultúra csoport- vagy közösségi szintű leírására jobbra kvantitatív vizsgálatok születtek. (23-24.)

Az elméleti rész az ötvenes-hatvanas évek amerikai iskoláihoz, a kilencvenes évek közép-kelet-európai vizsgálataihoz, illetve a romániai politikai kultúra-kutatásokhoz kapcsolódik. Gabriel Almond és Sidney Verba politikai kultúra definíciójára, illetve ennek néhány közép-kelet-európai kritikájára hivatkozik Súlyom, amikor a politikai kultúrát akarja meghatározni. Az empirikus elemzés során Szabó Ildikó és Örkény Antal által hasonló témában végzett kutatásainak elemzési logikáját veszi alapul. A romániai kutatások közül pedig Kiss Tamásnak és Péter Lászlónak a politikai kultúra témakörében megjelent tanulmányaira támaszkodik. A kutatás újszerűsége, hogy megpróbál választ keresni arra, hogy a lokális romániai sajátosságok felülírják-e a nemzetközi szakirodalom megállapításait. Például, hogy alacsonyabb-e a szavazásra jogosult fiatalok részvétele a választásokon. Emellett azt is megnézi, hogy a nem konvencionális politikai cselekvésekben⁴ mennyire aktív a fiatal felnőtt generáció.

Négy hipotézisből indul a kutatás, melyben az első azt feltételezi, hogy négy politikai kultúra- típusnak feleltethető meg a vizsgált populáció. Így a politikai apátia, a politikától való távolságtartás, az

³ A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy módszertani szempontból négy nagyobb nemzetközi felmérésre támaszkodik. Két, 1990 és 1998-ban végzett, *A demokrácia konszolidálódása I. és II.* címet viselő kutatásokra, illetve az 1993-as, *A politikai reprezentáció és részvétel formáinak megjelenése Kelet-Európában* címűre, továbbá a 2000-es, *A demokrácia harmadik hulláma* című kutatásra. Ezenkívül a tanulmányban többször idéz Súlyom interjúrészteteket.

⁴ A nem konvencionális politikai cselekvés a kevésbé intézményesült, közvetett politikai cselekvési formákat jelenti, mint például az aláírásgyűjtési akciók vagy a tüntetések. (204.)

expresszív aktivizmus és végül az instrumentális aktivizmus a jellemző a vizsgált csoportokra. A második hipotézis szerint az életkori és etnikai különbségek vagy a hasonlóságok súlya nem bizonyítható egyértelműen, ennél árnyaltabb a kép. A harmadik hipotézis szerint a származási család és a kulturális anyagi háttér hatással bír a fiatalok politikai kultúrájának alakulására. A negyedik hipotézis feltételezése, hogy a fiatalok politikai orientációjának formálásában a leghangsúlyosabb szerepet a család tölti be, a többi szocializációs ágens, mint az iskola, a pártok, az egyházak, a kortárs csoportok, a médiumok csak kevésbé válnak hangsúlyossá. (109-112).

Az empirikus vizsgálat legfontosabb eredménye a politikai kultúra-típusok kialakítása, ehhez Sólyom a klaszter- és faktorelemzés módszerét alkalmazta, hogy a politikai kultúra törésvonalai és a társadalmi távolság elemzése is lehetséges legyen. Kiderült, hogy a politikailag néma, apátiával jellemezhető csoportok a szakirodalomban elterjedt négyes felosztás helyett csak öt típus kialakítása esetén láthatóak. Ezáltal az első hipotézisben felvetett típusokban a politikai apátiával jellemezhető csoport nem jelenik meg, azonban a politikától távolságot tartó és az expresszív aktivizmussal felruházható csoport között megfigyelhető egy közepesen résztvevő állampolgárfajta.

Az elemzésből megtudjuk, hogy az életkori sajátosságok markánsabbak az etnikai különbségeknél, csak néhány esetben beszélhetünk számottevő etnikai különbségről. A középiskolások kevésbé érdeklődnek a politikai események iránt, és kevésbé tájékozódnak a politikáról, mint az egyetemisták, a közélettel kapcsolatos médiafogyasztásuk pedig a helyi médiumokra korlátozódik. A mozgósíthatóság szempontjából ugyancsak a középiskolások felülreprezentáltak, az aláírásgyűjtési akciókban való részvételük magas arányt mutat. A magyar egyetemisták felülreprezentáltak a politika iránt érdeklődők közt, és tájékozottabbak a demokrácia és a politikai bal- és jobboldal fogalmával kapcsolatban román társaiknál, viszont az etnikai különbségek e tekintetben is elenyészőek. A társadalmi törésvonalak jellemzésében sem szignifikánsak az etnikai különbségek, viszont a magyar-román konfliktus megítélését a kisebbségi helyzetben lévők súlyosabb problémának találták. Összegezve tehát az etnikai különbségek az intézmények iránti bizalom, a társadalmi törésvonalak megítélése, a civil szervezeti tagság, a politikai aktivitás, és a nem konvencionális

politikai cselekvések területén mutattak erősebb különbségeket az életkoriaktól. A szerző úgy véli, a politikához való viszony szempontjából egyes területeken nagyobb a különbség a középiskolások és az egyetemisták között, mint a kisebbség-többség tekintetében. A kutatás eredményei alapján elmondható, hogy mindkét vizsgált csoportra jellemző, hogy kevésbé érdekli a politika, közepesen tájékozottak a politikai kérdésekben, a romániai politikai élettel inkább elégedetlenek, a politikai intézményekkel szemben bizalmatlanok, azonban a választásokon való részvétel és az egyes, hipotetikus esetekben történő aláírásgyűjtésben⁵ aktívak.

A származási család és kulturális háttér elemzése alapján a kulturális helyzet nem befolyásolja a politikai érdeklődést és a médiafogyasztást. Az anyagi és származási háttér ennél valamivel fontosabb szerepet játszik az érdeklődés és a tájékozódás tekintetében. A családi kulturális háttér hangsúlyosabb a román egyetemisták esetében; illetve a demokráciával való elégedettség is nagyban összefügg a család anyagi helyzetével. A magyar egyetemisták intézményekhez való viszonya függ a kulturális háttérüktől. A középiskolásoknál ez függ a kulturális háttér, a vallásosság és a településtípustól is. Eszerint az általában kulturális szempontból kedvezőtlenebb helyzetben lévők, a vallásosak és a falun élők bíznak leginkább az intézményekben. A civil szervezeti tagság független a társadalmi háttértől. A nyugati társadalmakhoz képest a nem konvencionális politikai cselekvés éppen fordítva alakul a romániai fiataloknál, vagyis a középiskolások kezdeményezőkézsége a kedvezőtlenebb anyagi helyzetű és származású fiatalokra jellemző.

A szocializációs ágensek ismertetése az első fejezetben olvasható, ahol a szerző Szabó Ildikó és Falus Katalin munkáira hivatkozik, amikor a családok államszocializmus alatti szocializációs stratégiájáról, az egyéni érdekérvényesítő technikákról és „a játékszabályok látszólagos betartásáról”, túlélési technikákról ír. (61.) A könyvet átívelő alapos és bő nemzetközi és hazai szakirodalmi utalás ellenére a családi, iskolai szocializációs háttérrel és a szervezeti tagságot alakító pártállami örökség résznél a szerző nem tér ki az

⁵ Azt kiemeli a szerző, hogy ugyan az aláírásgyűjtési akciókban magas a fiatalok részvételi aránya, de ezek az akciók olyan ügyek voltak, melyek személyesen is érintették a fiatalokat, így az ő olvasatukban nem feltétlenül minősült politikai cselekvésnek.

erdélyi társadalomkutatók⁶ munkáira. Ugyan ezek az elemzések nem a politikai szociológia diszciplínájába tartoznak, de releváns megállapításokat tesznek a hétköznapiokról és az egyéni életút-stratégiákról '89 előtről. Szabó Ildikó-és Falus Katalin⁷, illetve Murányi István⁸ a magyar társadalom pártállami örökségéről beszélnek, így a romániai társadalomról csak feltételezések kapnak helyet a dolgozatban. Mivel a kutatás célja a romániai sajátosságok feltárása, érdemes lett volna a pártállami örökség erdélyi elemzéseit is megemlíteni.

Sólyom Andrea kutatása tehát egy fiatal generáció több csoportját vizsgálja, a tizen- és huszonéveseket, illetve a többség/kisebbség politikai kultúrájában jelenlévő különbségeket is értelmezi. A könyv formájában megjelent elemzés egy több évtizedes kutatói tapasztalaton és az ez idő alatt feltárt ismeretanyagon nyugszik, ami megadja kutatása stabil alapját. Igyekszik mind a nemzetközi, mind a hazai politikai kultúra-kutatásokba beágyazni a munkáját, s ezt sikerrel teszi meg. Emiatt a könyv megkerülhetetlen azok számára, akik a kelet-közép-európai rendszerváltás utáni politikai kultúráról akarnak tájékozódni, vagy hasonló témában vizsgálni.

⁶ Biró A. Zoltán: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 1998.; Bodó Julianna: *A formális és informális szféra ünneplési gyakorlata az 1980-as években*. Budapest: Scientia Humana, 2004.; D. Lőrincz, József: *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2004.; Bodó Julianna: *Fényes tegnapiak. Tanulmányok a szocializmus korszakáról*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 1998. stb.

⁷ Szabó Ildikó – Falus Katalin: Politikai szocializáció közép-európai módra: a magyar sajátosságok. *Magyar Pedagógia*, 2000/4.

⁸ Murányi István: *Identitás és előítélet*. Budapest: Új Mandátum, 2006.